

บทที่ 4

บริบทของจังหวัดเชียงใหม่

ศูนย์ล้านนาหรือเชียงใหม่ เป็นศูนย์รวมการปกครอง ศิลปวัฒนธรรม ครอบคลุม 8 จังหวัด ในภาคเหนือตอนบน เนื่องจากเป็นที่ตั้งของหลายอาณาจักรที่มีความแข็งแกร่งทำให้มีวัฒนธรรม ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ในที่นี้ผู้วิจัยศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ที่มีความโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะหัตถกรรมผ้าทอ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับวิถีในการดำรงชีวิตแบบล้านนา หรือแบบคนเมือง

ในส่วนเนื้อหาของบริบทจังหวัดเชียงใหม่นี้ ศึกษาข้อมูลทางกายภาพ และข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดเชียงใหม่และหัตถกรรมผ้าทอ เพื่อช่วยเสริมข้อมูลและข้อเท็จจริงที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของเชียงใหม่
2. ภูมิศาสตร์จังหวัดเชียงใหม่
3. ข้อมูลประชากรจังหวัดเชียงใหม่
4. ลักษณะการปกครองของจังหวัดเชียงใหม่
5. ประเพณีและวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่
6. เศรษฐกิจของจังหวัดเชียงใหม่
7. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
8. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
9. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
10. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

1. ประวัติความเป็นมาของเชียงใหม่

ประวัติศาสตร์ล้านนาหรือประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ สวัสดิ์ อ่องสกุล (อ้างในถนนอมจันทร์ตะเคี้ยว, 2552 : 6) กล่าวว่า อาณาจักรล้านนาเดิมเป็นดินแดนที่มีความเจริญรุ่งเรือง ปัจจุบันคือ 8 ภาคเหนือ ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน ลำพูน แม่ฮ่องสอน และในอดีตเคยรวมถึงสิบสองปันนา เชียงตุง บางส่วนของรัฐฐาน ในปี พ.ศ. 1939 พญามังรายได้รวบรวมแคว้นต่าง ๆ และก่อตั้งเป็นอาณาจักรล้านนา โดยสร้างเมืองกุกกามก่อน จากนั้นจึงสร้างเมืองเชียงใหม่

หลังจากนั้น เมื่อด่านนาพ่ายแพ้แก่บุเรงนองก็เป็นเมืองขึ้นของพม่า จนสมัยพระยาภาววิละ เข้าสวามิภักดิ์ต่อไทย ร่วมกับพระเจ้าตากสินมหาราชขับไล่พม่า จึงตกเป็นเมืองประเทศราชของไทยนับตั้งแต่นั้นมา จนในปัจจุบันเป็นจังหวัดหนึ่งในประเทศไทย

2. ภูมิศาสตร์จังหวัดเชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่มีเนื้อที่ประมาณ 20,107.057 ตร.กม (สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่, 2552 : 3) ตั้งอยู่ที่ทางทิศเหนือของประเทศ ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 720 กม. ลักษณะภูมิอากาศค่อนข้างเย็นเกือบตลอดทั้งปี เนื่องจากมีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อนเสียส่วนใหญ่ มีที่ราบแม่น้ำปิง ซึ่งเป็นแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญของภาคเหนือ อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน และมีแอ่งที่ราบสำคัญได้แก่ แอ่งที่ราบแม่น้ำแจ่ม เป็นแอ่งที่ราบขนาดใหญ่ตั้งอยู่ในอำเภอแม่แจ่ม แอ่งที่ราบแม่น้ำตื้น เป็นที่ราบส่วนที่อยู่ส่วนใต้ของทิวเขาดนนงชัยในจังหวัด อำเภออมก๋อย แอ่งที่ราบน้ำฝาง เป็นที่ราบส่วนที่อยู่ส่วนใต้ของทิวเขาดนนงชัยและด้านทิศ ตะวันตกทิวเขาฝิ่บนน้ำและ แอ่งที่ราบแม่จัด เป็นที่ราบที่มีดินอุดมสมบูรณ์มาก ตั้งอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่

3. ข้อมูลประชากรจังหวัดเชียงใหม่

จากข้อมูลวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2552 ของสำนักงานจังหวัดเชียงใหม่ (2552 : ระบบออนไลน์) จังหวัดเชียงใหม่มีประชากรรวมทั้งสิ้น 1,666,024 คน แยกเป็นชาย 814,958 คน และหญิง 851,066 คน

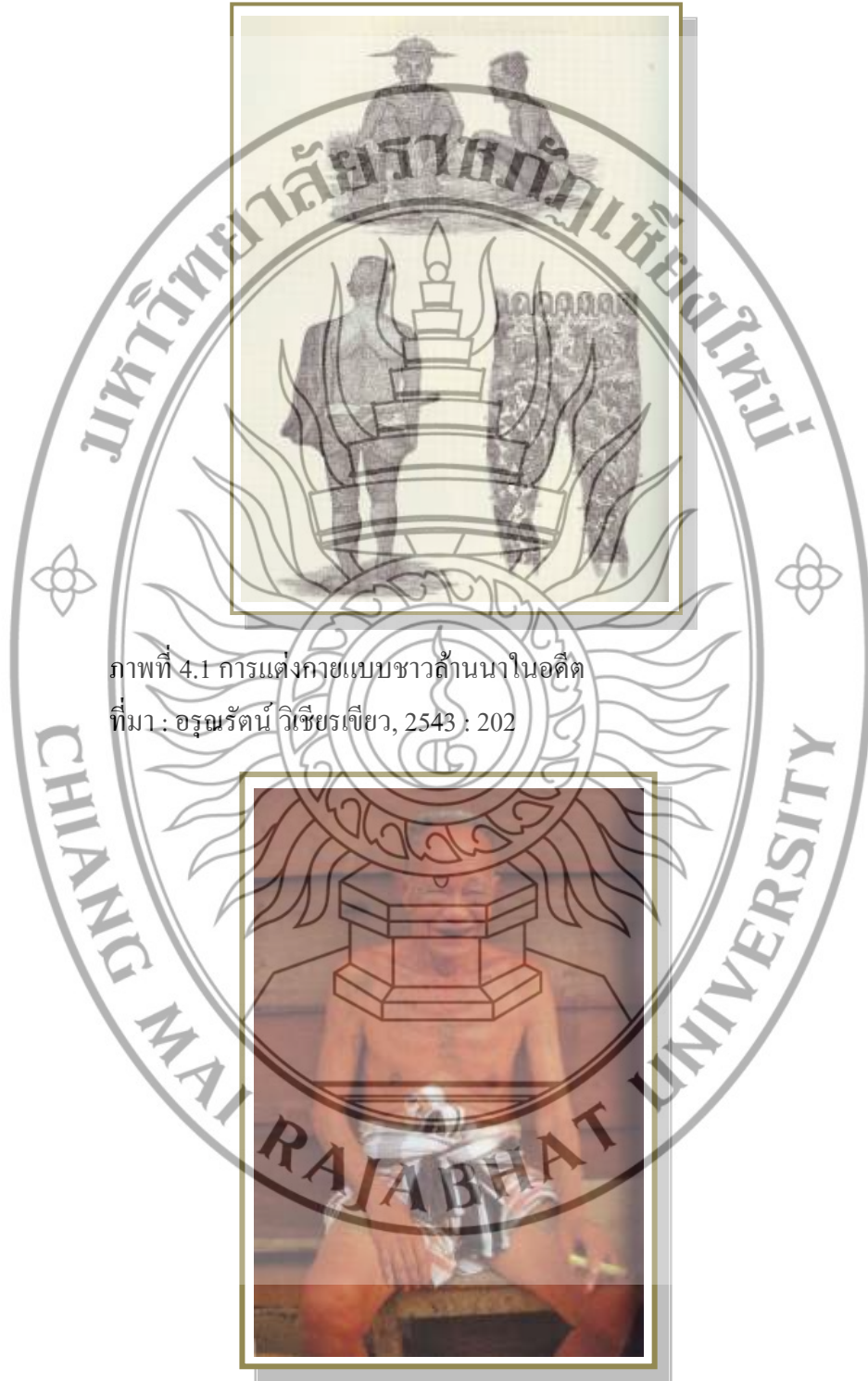
4. ลักษณะการปกครองของจังหวัดเชียงใหม่

จังหวัดเชียงใหม่แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 25 อำเภอ (204 ตำบล 2,066 หมู่บ้าน) (สารานุกรมวิกิพีเดีย, 2553 : ระบบออนไลน์) ได้แก่ เมืองเชียงใหม่ สันทราย จอมทอง หางดง แม่แจ่ม ฮอด เชียงดาว ดอยเต่า แม่แตง แม่ริม สะเมิง ฝาง แม่อาฮง พร้าว สันป่าตอง สันกำแพง อมก๋อย สารภี เวียงแหง ไชยปราการ แม่วาง แม่อน ดอยหล่อ กัลป์ยาณิวัฒนา ส่วนการปกครองส่วนท้องถิ่นมีจำนวน 211 แห่ง แบ่งเป็นองค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลนคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 2 แห่ง เทศบาลตำบล 94 แห่ง และ องค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 113 แห่ง

5. ประเพณีและวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่

เมื่อกล่าวถึงหัตถกรรมผ้าทอเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วัฒนธรรมการแต่งกายถือว่าเป็นสิ่งที่กล่าวถึงได้อย่างชัดเจนในวิถีในการดำรงชีวิตของชาวล้านนา

การแต่งกายของชาวล้านนาในอดีตนั้น (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2543 : 202-203) ผู้ชาย
ชาวล้านนา ไม่นุ่งเสื้อผ้า นิยมสักยันต์ จนเป็นที่มาว่า “ลาวพุงดำ” ดังภาพที่ 4.1 และ 4.2

ภาพที่ 4.1 การแต่งกายแบบชาวล้านนาในอดีต
ที่มา : อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2543 : 202

ภาพที่ 4.2 การแต่งกายแบบชาวล้านนาที่ยังปรากฏในปัจจุบัน
ที่มา : อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2543 : 200

ส่วนการแต่งกายของผู้หญิงล้านนานั้น นิยมเกล้าผมไว้มวยสูง ใต่ลานหู (ต่างหู) ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะสวมยาเส้น ดังภาพที่ 4.3

ภาพที่ 4.3 การแต่งกายแบบผู้หญิงชาวล้านนาในอดีต
ที่มา : อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2543 : 200

ผ้าที่ใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ในอดีตจะเป็นผ้าที่ทอเอง ผ้าทอที่ใช้ตามพื้นบ้านมี 2 ประเภท คือ ผ้าพื้น (ผ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน) จะไม่มีลวดลาย เป็นผ้าที่ทอขึ้นอย่างง่าย ๆ เช่น ผ้าพื้น ผ้าตาโลง ผ้าโสร่ง ผ้าแถบ ผ้าซิ่น ผ้าขามัว เป็นต้น อีกประเภท คือ ผ้าทอที่ใช้ในพิธีต่าง ๆ เช่น งานบุญ งานเทศกาล ผ้าที่ทอนี้จะใช้ความประณีต เน้นความสวยงาม มีสีล้วนและลวดลาย เช่น ผ้าลายจิด ผ้าลายจก ผ้ายกด ผ้าทอแม่แจ่ม เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงเอกลักษณ์วัฒนธรรมการแต่งกายที่เฉพาะตัวของชาวเชียงใหม่

6. เศรษฐกิจของจังหวัดเชียงใหม่

สภาพเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงใหม่ ข้อมูลจากสำนักงานจังหวัดเชียงใหม่ (2552 : ระบบออนไลน์) ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดเชียงใหม่ (GPP) ปี พ.ศ. 2550 มีมูลค่า 120,972 ล้านบาท มาจากภาคเกษตร 20,052 ล้านบาท (ร้อยละ 17) และนอกภาคเกษตร 100,921 ล้านบาท (ร้อยละ 83) อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เฉลี่ยร้อยละ 3.36 รายได้ประชากรประมาณ 76,388 บาท/คน/ปี

7. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันทราย เป็นอำเภอที่มีขนาดใหญ่เนื่องจากมีประชากรประมาณ 113,499 คน (สำราญกรมวิทย์พิเศษ, 2553 : ระบบออนไลน์) ในพื้นที่ประมาณ 285.03 ตร.กม. ข้อมูลของอำเภอสันทรายมีดังนี้

1. อาชีพของประชากรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์จากชลประทานบริเวณที่ราบลุ่มเชียงใหม่
2. การปกครองของอำเภอสันทรายแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ
 - 2.1 การปกครองส่วนภูมิภาคเป็น 12 ตำบล 117 หมู่บ้าน
 - 2.2 การปกครองส่วนท้องถิ่น 12 แห่ง ประกอบด้วยเทศบาลเมือง 1 แห่ง และเทศบาลตำบล 11 แห่ง
3. สถานศึกษาประจำอำเภอ ได้แก่
 - 3.1 โรงเรียนประจำอำเภอ คือ โรงเรียนสันทรายวิทยาคม (2553 : ระบบออนไลน์) ตั้งอยู่ที่หมู่ 10 บ้านห้วยเกียง ตำบลหนองหาร อำเภอ สันทราย บนถนนเชียงใหม่-พร้าว ตรงหลักกิโลเมตรที่ 12 ที่ถนนเชียงใหม่-พร้าว ตำบลหนองหาร อำเภอสันทราย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน อยู่ห่างจากตัวอำเภอสันทรายประมาณ 7 กิโลเมตร จัดการเรียนการสอน 6 ระดับ ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มีนักเรียนทั้งสิ้น 1,580 คน ผู้บริหารคนปัจจุบันคือ นายมนสมุท ปานพรหม ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน
 - 3.2 มหาวิทยาลัยประจำอำเภอสันทราย คือ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
4. แหล่งท่องเที่ยวของอำเภอสันทราย ได้แก่
 - 4.1 อ่างเก็บน้ำห้วยโจ้ (การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านโป่ง) ม.6 ต.ป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
 - 4.2 ชลประทานแม่แฝก ม.7 ต.แม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
 - 4.3 อ่างเก็บน้ำห้วยฮัก ม.9 ต.หนองแห่ย์ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 4.4 ภาพบรรยากาศการจับจ่ายซื้อของภายในตลาดมิโซค

8. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอเมืองเชียงใหม่ ตั้งอยู่ทางตอนกลางของจังหวัด (สารานุกรมวิกิพีเดีย, 2553 : ระบบออนไลน์) มีเนื้อที่ประมาณ 152.4 ตร.กม. มีประชากรอยู่ในอำเภอเมืองเชียงใหม่ 369,460 คน ข้อมูลของอำเภอเมืองเชียงใหม่แจกแจงดังนี้

1. ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายและบริการ เนื่องจากเป็นศูนย์กลางของธุรกิจ
2. การปกครองของอำเภอเมืองเชียงใหม่ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ
 - 2.1 การปกครองส่วนภูมิภาค แบ่งออกเป็น 16 ตำบล 78 หมู่บ้าน
 - 2.2 การปกครองส่วนท้องถิ่น 11 แห่ง มีเทศบาลนครเชียงใหม่ 1 แห่ง เทศบาลตำบล 8 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 2 แห่ง
3. สถานศึกษาประจำอำเภอเมืองในส่วนของภาครัฐ ได้แก่
 - 3.1 ระดับมัธยมศึกษาที่มีชื่อเสียง ได้แก่ โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย โรงเรียนวัฒโนทัยพายัพ โรงเรียนกาวิละวิทยาลัย โรงเรียนห่อพระ โรงเรียนสาริตมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โรงเรียนสาริตมวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เป็นต้น
 - 3.2 ระดับอุดมศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาคพายัพเชียงใหม่ เป็นต้น
4. แหล่งท่องเที่ยวของอำเภอเมืองเชียงใหม่มากมาย จึงขอยกแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งดังนี้
 - 4.1 พระตำหนักภูพิงค์ราชินีเวศน์ ตั้งอยู่บนดอยบวกห้า สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ.2505 ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ 22 กม. และห่างจากวัดพระธาตุดอยสุเทพ 4 กม. เป็นพระตำหนักประทับแปรพระราชฐานของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ ภายในพระตำหนักมีการปลูกดอกไม้ทั้ง เมืองหนาวและเมืองร้อน อากาศเย็นสบายตลอดปี เปิดให้ประชาชนเข้าชมได้ทุกวัน ไม่เว้นวันหยุดราชการ ค่าเข้าชม เด็ก 10 บาท ผู้ใหญ่ 20 บาท ส่วนชาวต่างประเทศ 50 บาท เปิด 08.30 - 16.30 น. ทั้งนี้ต้องเป็นช่วงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มิได้แปรพระราชฐานประทับ ดังภาพที่ 4.4

ภาพที่ 4.5 พระตำหนักภูพิงค์ราชินีเวศน์

ที่มา : สุนิษา สุรินทร์แก้ว , 2551

4.2 วัดพระธาตุคอกยสุ เทพราชวรวิหาร เป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ มีมีนักท่องเที่ยว ซึ่งเดินทางไปเชียงใหม่ไปนมัสการพระบรมธาตุ เป็นที่ประดิษฐานขององค์เจดีย์ทรงมอญอยู่ที่ใต้ฐานพระเจดีย์มีพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบรรจุอยู่ และในวันเพ็ญวิสาขบูชาของทุกปีมีงานสงฆ์พระบรมธาตุ และมีการเดินขึ้นคอกยในคืนก่อนวันวิสาขบูชา

4.3 วัดพระสิงห์วรวิหาร ซึ่งพญาผายุกษัตริย์องค์ที่ 5 ในราชวงศ์มังรายโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดนี้ขึ้น ในปีพ.ศ.1888 พร้อมทั้งสร้างพระเจดีย์ สูง 24 ศอกองค์หนึ่ง เพื่อใช้เป็นที่บรรจุอัฐิของพญาคำฟู พระราชบิดา มีพระพุทธรูปที่สำคัญอยู่องค์หนึ่งคือพระพุทธรูปศิหิงค์เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยขัดสมาธิเพชร ตามประวัติเล่าว่าเจ้ามหาพรหมได้เชิญพระสิงห์มาจากเมืองกำแพงเพชร เพื่อถวายแด่พระเจ้าแสนเมืองมา แต่พอราชรถมาถึงวัดมีเหตุให้ต้องอัญเชิญประดิษฐานไว้ที่นี้ เมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ชาวเมืองจะอัญเชิญพระพุทธรูปองค์นี้แห่ไปตามถนน รอบเมืองเพื่อให้ประชาชนสงฆ์โดยทั่วกัน ในวิหารลายคำซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปศิหิงค์ยังมีจิตรกรรมฝาผนัง เรื่องสุพรรณหงส์ และสังข์ทองซึ่งพบเพียงที่นี้แห่งเดียว วัดพระสิงห์วรวิหารตั้งอยู่ที่ถนนสามล้าน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง

9. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นที่ราบ และภูเขาสูง มีพื้นที่ทั้งหมด 197.833 ตร.กม. แบ่งเป็นพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 98,520 ตารางกิโลเมตร หรือ 146,250 ไร่ หรือร้อยละ 49.8 ของพื้นที่ป่าสงวนทั้งหมด (รวมพื้นที่ป่าสงวนในเขตกิ่งอำเภอแม่ออน) พื้นที่ทางการเกษตร 48,088 ไร่ (สถานีตำรวจภูธรสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่, ม.ป.ป. : ระบบออนไลน์) ข้อมูลของอำเภอสันกำแพง (สารานุกรมวิกิพีเดีย, 2553 : ระบบออนไลน์) มีดังนี้

1. อาชีพของชาวอำเภอสันกำแพง คือ หัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น การทอผ้า กระจาดสา เครื่องเงิน ร่มบ่อสร้าง เป็นต้น
2. อำเภอสันกำแพงแบ่งการปกครองออกเป็น 2 ประเภท คือ
 - 2.1 การปกครองส่วนภูมิภาค แบ่งเป็น 10 ตำบล 100 หมู่บ้าน
 - 2.2 การปกครองส่วนท้องถิ่น 10 แห่ง คือ เทศบาลตำบล 5 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 5 แห่ง
3. โรงเรียนประจำอำเภอ คือ โรงเรียนสันกำแพง
4. สถานที่ท่องเที่ยวประจำอำเภอสันกำแพง ได้แก่

- 4.1 ศูนย์หัตถกรรมร่วมบ่อสร้าง ที่ตั้ง บ้านบ่อสร้าง ม.3 ต.ต้นเปา
- 4.2 หมู่บ้านหัตถกรรมกระดาษสา ที่ตั้ง บ้านต้นเปา ม.1 ต.ต้นเปา
- 4.3 หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผา ที่ตั้ง บ้านคอยชีว ม.6 ต.ห้วยทราย
- 4.4 หมู่บ้านคนเมือง ที่ตั้ง บ้านคอยชีว ม.6 ต.ห้วยทราย
- 4.5 บ้านจ่างนั้ก ที่ตั้ง บ้านบวกล้าง ม.1 ต.บวกล้าง
- 4.6 บ้านสักไทยไมตรี ที่ตั้ง บ้านสันไร่ ม.10 ต.สันกำแพง
- 4.7 อ่างเก็บน้ำห้วยลาน ที่ตั้ง ต.ออนใต้
- 4.8 อ่างเก็บน้ำหนองพญาพรหม ที่ตั้ง ต.ออนใต้

ภาพที่ 4.6 อ่างเก็บน้ำห้วยลาน

10. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

อำเภอหางดงเดิมเรียกว่า แม่ท่าช้าง เนื่องจากในท้องที่มีดงอยู่ดงหนึ่งเป็นดงไม้สักมีลำน้ำแม่ท่าช้างไหลผ่าน มีพื้นที่ประมาณ 277.1 ตร.กม. มีประชากรจำนวน 76,513 คน ข้อมูลของอำเภอหางดง (สารานุกรมวิกิพีเดีย, 2553 : ระบบออนไลน์) มีดังนี้

1. ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขาย รับจ้าง รับราชการ เกษตรกรรม และอื่นๆ
2. การปกครองแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่
 - 2.1 การปกครองส่วนภูมิภาคแบ่งเขตการปกครองเป็น 11 ตำบล 113 หมู่บ้าน

2.2 การปกครองส่วนท้องถิ่น 12 แห่ง คือมี เทศบาลตำบล 5 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 7 แห่ง

3. สถานศึกษาประจำอำเภอทางดงของรัฐ ได้แก่ โรงเรียนทางดงรัฐราษฎร์อุปถัมภ์ (โรงเรียนประจำอำเภอ)

4. สถานที่ท่องเที่ยวของอำเภอทางดง ได้แก่
 - 4.1 ศูนย์หัตถกรรมบ้านถวาย ที่ตั้ง หมู่ 2 ตำบลขุนดง
 - 4.2 ออบขาน ที่ตั้ง หมู่ 8 ตำบลน้ำแพร่
 - 4.3 บ้านเหมืองกุง ที่ตั้ง หมู่ที่ 7 ตำบลหนองควาย
 - 4.4 อุทยานล้านนารีสอร์ท ที่ตั้ง หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านปง
 - 4.5 บ้านร้อยอันพันอย่าง ที่ตั้ง หมู่ที่ 9 ตำบลหารแก้ว
 - 4.6 กฤษฎาดอย รีสอร์ท ที่ตั้ง หมู่ 4 ตำบลบ้านปง

ภาพที่ 4.7 กฤษฎาดอย รีสอร์ท